

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНИХ І ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Затверджую:
Завідувач кафедри СіГД,
полковник служби ЦЗ.
О.В. Рябініна

17 червня 2019 року.

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ РОБОТИ З ПЕРСОНАЛОМ

Лекція № 2

ТЕМА: «Соціально-гуманітарна робота в суспільствознавчому просторі».

План

- 2.1. Соціально-гуманітарна робота і філософія: шляхи взаємодії.
- 2.2. Зв'язок соціально-гуманітарної роботи з соціологією.
- 2.3. Взаємозв'язок психології та соціально-гуманітарної роботи.
- 2.4. Соціально-гуманітарна робота та педагогіка: аспекти взаємозв'язку.
- 2.5. Зв'язок соціально-гуманітарної роботи та історії.

Час проведення: 2 години.

Література.

1. Бугаєнко Л.П. Методичні рекомендації з питань організації виховної роботи [Текст] / Л. П. Бугаєнко, І. Б. Грушицька; Одес. нац. політехн. ун-т, Одес. автомоб.-дор. коледж. – О.: Астропринт, 2010.
2. Вступ до соціальної роботи: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академвидав, 2005. – 304 с.
3. Наказ МНС України від 06.03.2008 року № 177 “Про затвердження Настанови з організації соціально-гуманітарної роботи з особами рядового і начальницького складу та працівників органів і підрозділів цивільного захисту”.
4. Шелепова М. А., Петрова А. С. Воспитательная работа с личным составом в рамках управленческой деятельности руководителей органов внутренних дел // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2016. – Т. 17. – С. 862–871.

Основні поняття: соціально-гуманітарна робота, система, суспільні науки, соціально-гуманітарні дисципліни, інформаційні заходи, виховна робота.

Питання лекції.

- 2.1. Соціально-гуманітарна робота і філософія: шляхи взаємодії.
- 2.2. Зв'язок соціально-гуманітарної роботи з соціологією.
- 2.3. Взаємозв'язок психології та соціально-гуманітарної роботи.
- 2.4. Соціально-гуманітарна робота та педагогіка: аспекти взаємозв'язку.
- 2.5. Зв'язок соціально-гуманітарної роботи та історії.

2.1. Соціально-гуманітарна робота і філософія: шляхи взаємодії.

Соціально-гуманітарна робота має сталі зв'язки із філософією як теоретичним світоглядом. Адже визначення напрямів діяльності соціально-гуманітарних працівників, формування специфічних відносин між працівниками соціально-гуманітарної сфери, наповнення змісту соціальних програм великою мірою залежать від світоглядних та ідеологічних концепцій, філософських категорій і принципів, що набули поширення серед професіоналів і засвоєні ними як складова фахової культури.

Філософія є формою суспільної свідомості, спрямованою на формування світогляду, системи ідей, поглядів на світ і місце людини в ньому. Загальнотеоретичні положення філософії відіграють роль методологічної основи при вирішенні окремих питань соціально-гуманітарної роботи на науковому рівні. Предметом вивчення при цьому є соціальні відносини, що функціонують у соціальній сфері суспільства і розглядаються у контексті всієї сукупності суспільних відносин, в тому числі економічних, політичних, морально-духовних. Не варто було б братися за вирішення важливих соціально-гуманітарних проблем без їх логічного осмислення, всебічної соціальної діагностики, що можливо лише на основі синтезу, аналізу та інших загальнонаукових методів, які пропонує філософія.

Соціально-гуманітарна робота послуговується такими універсальними філософськими категоріями, як людина, соціум, свобода, гуманізм, конфлікт, соціальний час і простір, суспільна діяльність, виховання. Вона також пов'язана з постійним аналізом, систематизацією емпіричних фактів, для узагальнення яких спирається на філософські ідеї щодо різних аспектів людського буття (сенси, способу життя, умови і механізми розвитку особистості, права людини, правова свідомість), пізнання навколишньої дійсності, діалектичного взаємозв'язку різноманітних процесів і явищ. У своїй діяльності працівники соціогуманітарної сфери спираються на філософські розуміння людини як унікальної, відкритої, інтернаціональної, здатної до самопізнання та саморозвитку.

Соціально-гуманітарна робота також застосовує філософські принципи до аналізу соціальних груп, спільнот, соціальних інститутів, особистості тощо. До таких принципів належать: принцип детермінізму (висвітлює причинну зумовленість соціальних явищ економічними і політичними чинниками, що визначають стан суспільних відносин, специфіку їх формування і прояву); принцип ґносеологічного підходу (орієнтує на ретельне вивчення і порівняння соціально-історичних особливостей процесів у суспільстві, допомагає з'ясувати їх специфіку, тенденції розвитку і закономірності); принцип особистісного підходу (при вивченні соціальних процесів вимагає врахування ціннісних орієнтацій, думок, почуттів та потреб конкретної людини); принцип єдності свідомості і діяльності (озброює соціально-гуманітарну роботу правильним розумінням сутності різновидів діяльності, до якої залучена людина, впливу рівня свідомості на неї, її форми та наслідки).

Крім філософії як методології наукового пізнання, як науки щодо найзагальніших законів розвитку природи, суспільства і людського мислення, важливими для соціально-гуманітарних працівників є такі філософські дисципліни, як естетика, етика, логіка, філософія права, філософія політики тощо. Соціально-гуманітарна робота емпірично перевіряє філософські ідеї, вивчає й оцінює їх у реальному середовищі. Адже філософія часто не звертається до практики безпосереднім чином.

У своїй практичній діяльності працівники соціально-гуманітарної сфери мають справу з людиною, відносинами між особистістю і колективом, соціальними групами. Ключовим призначенням їхньої діяльності є вдосконалення людських відносин, втілення у життя високих гуманістичних ідеалів. Саме у розвитку й утвердженні ідеї гуманізму реалізується тісний зв'язок соціально-гуманітарної роботи з філософською проблематикою.

2.2. Зв'язок соціально-гуманітарної роботи з соціологією.

Своїм теоретичним надбанням, методології пізнання соціальної реальності, з'ясування ефективності практичних зусиль соціально-гуманітарна

робота зобов'язана соціології (лат. *societas* - суспільство) - науці про суспільство як цілісну систему, інститути, процеси, групи і спільноти, принципи їх взаємодії, відносини особистості і суспільства, закономірності наявної поведінки людей. Для соціально-гуманітарної роботи особливу цінність представляють соціологічні знання про особливості соціальних спільнот, взаємодії індивідів, що належать до них, соціально-типові характеристики особистості, які є носієм не тільки індивідуально-неповторних рис, а й властивих певному соціальному прошарку, етносу, загальних особливостей, традицій, цінностей, норм, поглядів, потреб тощо.

Результати соціологічних досліджень отримали чимале значення для соціально-гуманітарної роботи з виникненням спеціальних соціологічних теорій, утвердженням їх як певного самостійного рівня соціологічного знання і з формуванням на цій основі основних галузей соціології (соціології права, соціології праці, соціології міста та села, соціології, соціології сім'ї, етносоціології, соціології релігії, соціології конфлікту, соціології девіантної поведінки, тендерної соціології та ін.). Все це дуже важливо при визначенні стратегії соціальної роботи в конкретних соціально-історичних умовах, оптимізації зусиль в роботі з конкретними категоріями клієнтів.

Взаємодія соціально-гуманітарної роботи із соціологією відбувається за такими напрямками: використання результатів соціологічних досліджень соціальної структури суспільства, інших фундаментальних проблем соціуму в практичній соціально-гуманітарній роботі; використання соціологічних знань про суспільство, спільноти, особистість при підготовці і перепідготовці, вихованні соціальних працівників; аналіз соціальної роботи, експертна оцінка її форм і методів з точки зору їх значимості для суспільства, конкретного середовища та осіб, щодо яких вона реалізується. Використання соціологічних знань у практичній соціально-гуманітарній роботі свідчить про їх співвідношення як науки і професійної діяльності, з одного боку, і суспільного інституту - з іншого. Соціальні працівники спираються на знання, сформовані у межах соціології управління, соціології конфлікту, етносоціології, розуміння

соціології, системної соціології та інших галузей (знання, рекомендації, соціальні проекти).

Соціологія управління вимагає чіткого визначення суб'єкта соціальної роботи, соціального працівника як фахівця, який займає певну посаду і виконує певний набір функцій, а також установ соціальної роботи, групи соціальних працівників, волонтерів тощо. Особливе значення для неї мають управлінський процес, управлінські цикли, технології управління, планування соціальної роботи. У взаємодії соціології та соціальної роботи істотну роль грає такий розділ соціологічного знання, як соціологія управління персоналом, який безпосередньо стосується організації роботи, використання кадрового потенціалу різних соціальних служб і органів управління соціальною сферою.

Соціологія праці збагачує соціальну роботу знаннями про становище і спосіб життя, трудову діяльність різних професійних груп населення. Звертає увагу соціологія праці і професійними захворюваннями, стереотипи мислення, традиційні різновиди поведінки представників різних соціально-професійних груп. Соціологія праці досліджує і проблеми зайнятості, безробіття, оптимальної організації робочого місця, соціального захисту працівника у трудовому колективі, завжди цікавить соціальних працівників. Велике практичне значення для соціальних працівників має соціологія духовного життя, яка акумулює дані про особливості поведінки, положення, соціальних орієнтацій представників різних соціальних груп, спільнот, що розрізняються своїми духовно-ідеологічними, морально-етичними, художньо-естетичними, регіональними орієнтаціями.

2.3. Взаємозв'язок психології та соціально-гуманітарної роботи.

Соціально-гуманітарна робота, будучи спрямованою на різні потреби людей, у своєму функціонуванні не може обійтися без масиву знань, акумульованих у галузі психології - науки про закономірності, процеси, форми психічної діяльності людини. Саме завдяки використанню наукових, достовірних, доказових знань про психіку людини, які можна перевірити

логічним аналізом і досвідом, соціально-гуманітарна робота може забезпечити свою результативність, оскільки опора на буденний досвід, емпіричні спостереження за психологічними процесами, реакціями людей часто породжують невіправні помилки.

Психіка як сукупність душевних якостей, внутрішній суб'єктивний світ особистості виникає і змінюється в процесі взаємодії людини з навколишнім світом, виражається у формі думок, почуттів, образів, дій. Пізнаючи навколишній світ, людина пізнає закони природи і суспільства не тільки з метою пристосування їх для задоволення своїх матеріальних і духовних потреб, але і для певного впливу на них. Центральним об'єктом психології є особистість, її потреби, мотиваційна і пізнавальна сфери, спрямованість індивідуальності у всьому різноманітті проявів.

Для соціально-гуманітарної роботи важливі знання не тільки про загальні закономірності людської особистості, а й про її особливості, які залежать від конкретних умов соціальної ситуації, розвитку, життєдіяльності, професії, віку, статусу в групі і в системі міжособистісних відносин, позицій і диспозицій (норм, що визначають правила поведінки), особливостей соціально-психологічної адаптації. Про цінність психології для соціально-гуманітарної роботи свідчить і те, що різні концепції соціальної роботи в основному ґрунтуються на відповідних психологічних теоріях і поглядах. Психологічні знання, відповідні методики, техніки є основою психологічно і комплексно орієнтованих моделей практики соціально-гуманітарної роботи.

Особливе значення для неї мають такі галузі психологічної науки і психологічної практики: а) психодіагностика - галузь психологічного знання про психологічний стан клієнта або про окремі його психологічні властивості, пов'язана з встановленням психологічного діагнозу; б) психологічне консультування - надання допомоги психічно здоровим людям у реалізації ними своїх функцій, досягненні життєвих, професійних та інших цілей, в організації ефективної і поведінки; в) використання технік, методів і засобів психологічної взаємодії з клієнтом (психодрама, музикотерапія тощо).

Соціально-гуманітарна робота у своїх наукових пошуках і в реальній практиці не може обходитися без досягнень вікової психології - галузі психологічної науки, яка досліджує особливості особистісного і психічного розвитку, внутрішнього світу людини на різних етапах його життєвого шляху в онтогенезі (від народження до смерті). Юридична психологія збагачує соціальну роботу знаннями про різні психологічні проблеми відхилень у поведінці та їх наслідки, а також методи їх передбачення і профілактики. Найтісніший зв'язок між соціальною роботою і соціальною психологією - наукою про взаємодію, взаємозалежність соціального і психологічного на рівні окремої людини, групи, суспільства, про соціально-психологічні явища, що виникають у процесі взаємодії і характеризують індивіда та групи. Так, своїм змістом соціальна психологія зосереджена на дослідженні суспільно-психологічних явищ і суб'єктів: потреб, настроїв, психологічного клімату, громадської думки; масових соціально-психологічних механізмів спілкування (навіювання, мода, переконання тощо), психічних станів (збудження, підйом, ентузіазм, розгубленість). Її цікавить, наскільки механізм передачі конкретного психічного настрою сприяє реалізації суспільної чи індивідуальної суб'єктності особистості, хто і навіщо використовує настрій як важіль у досягненні певних цілей і як все це позначається на добробуті народу.

Для фахівців, які працюють з людьми, які беруть участь у регулюванні соціальних відносин важливі знання з конфліктології - науки про соціальні конфлікти, їх причини та наслідки, механізми формування і призупинення, способи і методи управління ними та їх вирішення. Сформувалася вона в другій половині XX в. на межі соціальної психології, соціології та педагогіки. Конфліктологія вивчає потенційні й існуючі конфлікти між особистістю і соціальним середовищем (соціумом і мікросоціумом), які є значущими для обох сторін.

Отже, специфіка соціально-гуманітарної роботи міждисциплінарної сфери наукового знання зумовлює необхідність глибокої обізнаності фахівців з основними теоріями психології, напрямками психодіагностики і психологічного

впливу на особистість у кризових ситуаціях. Різноманітні психологічні концепції озброюють працівників усвідомленням особливостей розвитку психологічної структури особистості, динаміки позитивних змін, дають їм можливість визначити власний підхід до надання соціальної допомоги, узгоджений з їх професійними поглядами та ціннісними орієнтаціями.

2.4. Соціально-гуманітарна робота та педагогіка: аспекти взаємозв'язку.

Практична соціально-гуманітарна робота виявляє інтерес до теоретичних досягнень педагогіки - сукупності теоретичних і природних знань про процеси навчання, виховання та розвитку особистості.

Оскільки ефективність соціально-гуманітарної роботи багато в чому залежить від вихованості людей, педагогіка певною мірою виконує для неї і прогностичні функції. Вона відіграє провідну роль у визначенні способів, шляхів і засобів розвитку суб'єктів соціальної роботи. Важливими педагогічними аспектами соціально-гуманітарної роботи є формування гуманістичних цінностей, що визначають світогляд людини, її готовність до співпраці, надання допомоги.

Педагогічні знання як частина загальної культури затребувані у сфері соціальної роботи і соціальної допомоги сім'ям, людям похилого віку, безробітним, людям з функціональними обмеженнями, бездомним, представникам інших соціально вразливих груп.

Педагогічний компонент соціально-гуманітарної роботи є важливим чинником ефективних, педагогічно доцільних рішень, спрямованих на розвиток соціальних ініціатив, творчої активності особистості, повноцінне використання можливостей суспільства та його інститутів з реалізації соціальної турботи про права і благополуччя кожної людини.

Безпосередніми і прямими є взаємозв'язки між соціально-гуманітарною роботою і соціальною педагогікою - педагогічною наукою, що вивчає особливості організації соціального виховання, виховні можливості соціального середовища та оптимальні умови соціалізації особистості.

Соціально-гуманітарна робота як наука активно використовує такі основні категорії соціальної педагогіки, як «соціальне середовище», «соціалізація», «адаптація», «індивідуалізація», «інтеграція» та інші. Важливе значення вона приділяє науковим дослідженням соціального фону, в якому відбувається життєдіяльність індивіда, його потенційних можливостей, психолого-педагогічних умов, що сприяють самоактуалізації, саморозвитку, самовдосконалення особистості або створюють певні бар'єри для самореалізації.

Іноді ці дисципліни ототожнюють, вдаючись до більш широкого або вузького колу їх тлумачення («соціальна робота - складова частина соціальної педагогіки», «соціальна педагогіка є основою соціальної роботи» тощо). Іноді стверджують, що всіх педагогів можна вважати соціальними працівниками, але не всіх соціальних працівників - педагогами, наприклад, патронажних працівників, які доглядають за літніми людьми. Насправді обидві ці дисципліни можуть мати справу з представниками соціально вразливих груп населення, використовувати однаковий психолого-педагогічний інструментарій, їм обом властивий прикладний характер. Проблема лише в тому, що в розвинених країнах немає однозначного тлумачення соціально-гуманітарної роботи, а соціальна педагогіка як професія поширена в небагатьох з них і є переважно навчальною дисципліною. Незважаючи на те, деякі фахівці виділяють соціально-педагогічну модель практики соціальної роботи, яка сфокусована на ідеї допомоги шляхом виховного впливу на процес соціалізації індивіда, соціальної групи, який здійснюється через систему інститутів - сім'ю, школу, позашкільні установи, що мають коригувати формування соціальних якостей особистості відповідно до суспільно значущих цінностей, обмежувати або активізувати вплив зовнішніх і внутрішніх факторів.

Педагогічна та соціальна діяльність завжди пов'язана з пошуком, творчістю конкретних людей у конкретних ситуаціях. Тому важливим є оволодіння принципами і методами соціальної педагогіки, яка охоплює систему цілеспрямованого, педагогічно організованої підтримки життєвих сил і

можливостей особистості. Його знання навколишнього світу і людей необхідні соціальним працівникам, усім, хто визначає соціальну політику держави і забезпечує її виконання.

2.5. Зв'язок соціально-гуманітарної роботи та історії.

У другій половині XX століття все чіткіше простежувалася тенденція зближення історії з педагогікою, психологією, соціологією, демографією, антропологією тощо. Внаслідок цього процесу сформувалася соціальна історія - наука, яка вивчає становлення і розвиток соціальної структури товариств, спільнот, соціальних інститутів, взаємовідносин особистості з соціальним світом.

Соціальна історія дозволяє побачити соціальну роботу та соціально-гуманітарну роботу в контексті історичного розвитку, виникнення і зміни формацій, епох, державного, систем життєзабезпечення, трансформацій у структурі різних шарів, суспільних груп, етносів, націй. Такий підхід розкриває соціально-гуманітарну роботу в історичній різноманітності і в контексті соціальної стратифікації (поділу суспільства на страти - вертикально розташовані соціальні групи, шари), оскільки групи (верстви) населення різняться за рівнем добробуту, орієнтацій, смаками, уподобаннями, місцем проживання, за станом здоров'я та подібне.

За будь-яких суспільно-історичних умов соціально-гуманітарна робота не може бути відірваним від властивих певному етносу соціальних традицій. Цінними для неї є відомості про розвиток і становлення соціально-побутової сфери суспільства, систему закладів соціального обслуговування, історію підтримки нужденних, функціонування інститутів, що забезпечують життєстійкість суспільства як системи (заклади охорони здоров'я, освіти і науки, сім'я, трудові асоціації, засоби масової інформації).

Це забезпечує бачення соціальної роботи як самостійного соціального інституту, який еволюціонує разом із суспільством і людиною. А усвідомлення того, що кожна епоха породжує властивий саме їй тип особистості, актуалізує

для соціальних працівників значення і зміст соціально-історичного контексту в оцінці конкретних проблем соціальної роботи. На соціально-гуманітарну роботу, як і інші сфери буття суспільства і людини, поширюється принцип історизму. Це спонукає до вивчення історії суспільства і традицій, конкретних досягнень соціальної роботи, використання досвіду минулих поколінь, що сприяє збагаченню сучасної теорії і практики.

Запитання для самоконтролю:

1. Сформулюйте головні аспекти взаємодії філософії та соціально-гуманітарної роботи.
2. Розкрийте сутність зв'язку СГР та соціології.
3. Схарактеризуйте особливості поєднання психології та соціально-гуманітарної роботи.
4. Яка специфіка взаємозв'язку педагогіки та соціально-гуманітарної роботи?
5. Визначте проблеми зв'язку СГР та історичної науки.